

“SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA OILA VA NIKOHGA MOSLASHUV MUAMMOLARINING YORITILISHI”

Rahimova Matluba

“Oila va hotin qizlar ilmiy-tadqiqot instituti”
tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada “Avestoda”, Sharq mutafakkirlari asarlarida oila va nikoh masalalarining yoritilishi, oila-nikohga moslashuv jarayonlari yoritib berilgan.

Kalit soʻzlar: oila, nikoh, moslashuv, sharq mutafakkirlari, jamiyat, er-hotin.

ABSTRACT

In this article, “Avestoda”, the works of Eastern thinkers, shed light on the issues of family and marriage, the processes of adaptation to family-marriage.

Keywords: family, marriage, compatibility, eastern Thinkers, Society, husband-hotin.

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещаются вопросы семьи и брака в "Авесте", трудах восточных мыслителей, процессы семейно-брачной адаптации.

Ключевые слова: семья, брак, адаптация, восточные мыслители, общество, супружеская пара.

KIRISH

Jamiyatimizda oilani mustahkamlash, yoshlarimizni har tomonlama yetuk, sogʻlom va barkamol insonlar qilib tarbiyalash, oilani jamiyatning boshqa muhim ijtimoiy tuzilmalari kabi yurtimizdagi maʼnaviy oʻzgarishlar bilan uygʻun tarzda rivojlantirish, uning nufuzini oshirish masalasiga davlat siyosatining eng muhim yoʻnalishi sifatida doimiy eʼtibor berib kelinyapti. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev taʼbiricha: “Odamlarimiz bilishi kerak, oila muqaddas biz uchun. Oilani saqlab qolmasak, biz oʻzligimizni yoʻqotamiz”.

ASOSIY QISM

"Avesto" - oʻrta Osiyo xalqlari haqidagi eng qadimgi yozma manba, zardushtiylik dinining muqaddas kitobi. Unda koʻplab sahifalar oila va nikoh masalalariga bagʻishlangan. "Avesto" da yozilganidek, erkak oʻn besh yoshli qizni sevganidek, erni sevishi kerak; kim erni hurmat qilsa, uni oʻng va chap qoʻllari bilan, chap va oʻng

qo'llari bilan qayta ishlasa, u yanada samarali bo'ladi, odamni vijdonan mehnati uchun o'z hosili bilan boyitadi. Agar erkak 15 yoshli qizni sevib qolsa va uni butun sevgisini unga bag'ishlab, uni xotiniga aylantirsa, qiz o'z avlodlarini ko'paytiradi. Erni va qizni sevadigan odam o'zini boyitadi, oilasini baxtli hayot bilan ta'minlaydi, o'z turini uzaytirishga intiladi. Bu erda ta'kidlanishicha, insonning hayot tarzining mukammalligi uning erga va o'ziga o'xshash mavjudotga bo'lgan muhabbati bilan bog'liq. Shu sababli, inson baxtni topishdan tashqari, har qanday gunohdan tozalanadi, uning uyi obodonlashtiriladi va har qanday baxtsizliklardan xoli bo'ladi.

Zardushtiylar erkaklarda ikkinchi darajali nikohga yoki vaqtincha turmush qurishga ruxsat bermadilar. Er-xotinning o'zaro xiyonati shafqatsizlarcha bostirildi, begona odam bilan aloqada bo'lgan ayol tuhmat qilindi, jazolandi va bunday nikoh "nopok" deb hisoblandi.

Hazrat Navoiy oila qurish kishi zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklashiga va ayniqsa oila boshlig'idan katta kuch-g'ayrat va shijoat talab etilishiga, oilaviy hayotning o'ziga yarasha tashvish va qiyinchiliklari bisyorligiga, turmushning o'ta murakkabligiga ishora qilmoqda. Murakkablik esa sinergetikaning tadqiqot obyektlaridan bo'lib, mutafakkir ushbu murakkablikni barataraf etishning oson yo'llariniko'rsatib beradi. Chunonchi, kishi avvalo soliha va oqila kelin tanlash orqali turmushning barcha holatlarida o'ziga hamdam, hamfikir, ko'makdosh sherik topadi. Natijada oilaviy hayotning ko'pgina qiyinchiliklari oson hal etilib, turmush osuda va saodatli kechadi.

Alisher Navoiyning ma'lum qilishicha, - "Kadxudolik (oilal boshlig'i) bo'lish qutulib bo'lmaydigan baloga muhtalo bo'lmoqdir. Uylanish boshdan-oyoq alam va ozordur. Agar kelin yaxshi bo'lsa, barcha holatlarda senga hamdam bo'ladi. Uning osoyishtaligi ham, xonadon orastaligi ham undandir. Chiroyli bo'lsa, ko'ngilga yoqimlidir va soliha bo'lsa, jonga yoqimlidir. Oqila bo'lsa, ro'zg'orda intizom bo'ladi, uy anjomlari tartibda va saranjom bo'ladi. Bu nav' juft kishiga qovushsa, iqqolli xotin qo'lga tushsa, u yashirin g'amingga sherikdir va pinhon dardu mashaqqatiga har qanday jafu tushsa ham dardkashingdir. U kajraftor falakdan boshingga har balo kelsa, ko'makdoshing bo'ladi. Ko'nglingga g'am tushsa, u ham g'am chekadi, badaningga zaiflik yetishsa, uning ham joni halak bo'ladi. Agar husnu jamoli o'rtacha bo'lsa, uninghamfikrligirishtasi muxolifatga (teskari, zid) aylanmasligi uchun ehtiyotlik va umid-la, u bilan yashash kerak va shunda hikmat va ko'mak bilan tiriklik –hayot o'tadi". Shuningdek, shoir "Uylangan kishining ba'zi qiyinchiliklariosonlik bilan bitadi. Ammo qiyinchiliklar osonlik bilan bitaversa, ularning tashvishi ham chiqaveradi. Bunday holda, tashvishlarni bartaraf etishda sabr qilsava har xil voqealarga parvo qilmasa, turmush tinch-osoyishta kechadi. Lekin xotin sharmsiz bo'lsa, ko'ngil ranjiydi. Xotin yomon, qabih ishlar qiluvchibo'lsa, undan ruh azob

chekadi, tili achchiq bo'lsa, kishilar ko'nglini yaralaydi. Yomon ishlarni qilsa, eriga yuz qarolik keltiradi. Xudo saqlasinki, murosasiz juftlik xonadonga halokat keltiradi. Mayxo'r bo'lsa, uy xarob bo'ladi, axloqsiz bo'lsa, oilaga rasvolik keltiradi. Yuqorida zikr etilgan yaxshi xotin yuz yilda bir tug'iladi, yuz ming kishidan bitta chiqadi. Kimga shunday xotin yo'liqsa, uning tojiga bezak bo'lsin va bu saodat unga muborak bo'lsin",- deya qayd etadi. Navoiy yaxshi kelinga uylanish kishiga kelgusida hayot qiyinchiliklarini osonlik bilan yengish imkonini berishini, ammo kishi turmush tashvishlariga doim tayyor turishi lozimligini, shuningdek, bo'lajaktashvish va qiyinchiliklarnioqillik va sabr-qanoatlilik bilan bartaraf etish mumkinligini uqtiradiki, bu sinergetikaning kelajakni bugunga ta'siri tamoyilining aks etishidir

“Mahbub ul-qulub” asarining “Uylanish sifati va xotinlar zikrida” deb nomlangan faslida iqbolli kelindan oila xonadoniga yetadigan saodatlar va shuningdek, noqis fe'l-atvor sohibi bo'lgan bekalardan yetadigan halokatlar haqida bayon qilinadi.

Farobiy, Ibn Sino, Beruniy, Xorazmiy, Xujandiy kabi Sharq mutafakkirlarining oila va oilaviy munosabatlar, oilaviy hayot madaniyati haqida, shuningdek, taniqli tojik ma'rifatchilari - Ahmad Donish, Shamsiddin Shohin, Sadridin she'riyatlarida oila haqida yozishgan. Sadridin Ayniy, Behbudiy, Abdurauf Fitrat ularning ta'limotlarida oila qadimgi tojik xalqining madaniyati kontekstida ko'rib chiqilgan. Ularning fikriga ko'ra, sevgi va sadoqat, samimiylik, o'zaro tushunish va bag'rikenglik, do'stlik va o'zaro tushunish kabi eng yaxshi gumanistik qadriyatlar oilada shakllanadi. Tarixiy dalillarga ko'ra, olimlar va jamiyat, ayniqsa, ijtimoiy va siyosiy vaziyatning keskinlashishi davrida, turmush sharoiti odamdan keskin qarorlar qabul qilishni talab qila boshlagan paytda, oila va nikoh muammolariga katta qiziqish bildirgan.

Oila qurish ulkan voqea. Bu nafaqat milliy, balki umumbashariy qadriyat. Ulug'allomalarimizning oila qurishga, uylanishga da'vat etganlarida, ota-bobolarimizning kelin-kuyov ajdodlarini surishtirishlarida ham jisman, ham ruhan barkamol kelin yoki kuyov tanlash masalasiga naqadar jiddiy e'tibor qaratilganini ko'ramiz. Ayniqsa qizlarning bu borada ko'proq va jiddiyroq “imtihon”ga solinishlari zamirida buyuk hikmat bor. Yangi oilaviy juftlikning tashkil topishi uning a'zolaridan o'zlarida nikohgacha mavjud bo'lmagan integrativ sifatlarni shakllantirishlarini taqozo etadi. Bir vaqtning o'zida oila qurish kelin-kuyovlarning anglagan holda nimalardandir o'zlarini chegaralashlariga roziliklari hamdir. Yosh oila tizim sifatida ma'lum sharoitlarda uning elementlarini qo'llab-quvvatlovchi o'zini o'zi boshqarish mexanizmlarini ham shakllantiradi. Mazkur mexanizmlar oilaviy hayotning turli sohalaridagi tipik xulq-atvor normalaridir.

XULOSA

Ma'lumki, psixologik moslashuv sotsiumdagi normalar va qadriyatlarni o'zlashtirish orqali amalga oshiriladi. U o'zaro ta'sirda, jumladan atrofdagi odamlar

bilan muomalada va aktiv faoliyatda namoyon bo'ladi. Oilaga moslashuv ham o'z ichiga yuqoridagi komponentlarni qamrab oladi va oilaviy hayot bilan tanishuv, unga asta-sekinlik bilan kirib borish jarayoni sifatida boshlanadi. Bu davr juda qiyin hisoblanadi, chunki nafaqat muomala va faoliyatni qayta qurishni, balki yosh er-xotinlarning o'z ehtiyoj-motivatsion sohalarini qayta ko'rib chiqishlarini, o'zini o'zi anglashning yangi darajasini, ijtimoiy muhit bilan yangi aloqalarni shakllantirishlarini taqozo etadi. Yangi tuzilgan oilada bir qator moddiy, psixologik, ijtimoiy-psixologik xarakterdagi qiyinchiliklar va muammolarni yengishga to'g'ri keladi. Oila-nikoh moslashuv jarayoni qanchalik samaraliligiga qarab yosh oilaning barqaror yoki beqarorligi haqida xulosa chiqarish mumkin. Moslashuv samaradorligi esa bir qancha omillar - ijtimoiy muhit sharoitlari va talablari, insonning muloqotmandlik, o'zgaralar bilan hamkorlik va kooperatsiyaga intilish, hamdard va hamnafas bo'la olish qobiliyatlariga, o'z hissiyotlari va emotsiyalarini nazorat qila olish hamda kundalik stresslarni yenga olish malakasiga bog'liq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Аширов А. Об «Авесте» и семейно-бытовых обрядах зороастрийцев. – «Ўзбекистонда ижтимоий фанлар», 2002. – № 1. – С. 56.
2. Навоий, Алишер. Махбуб ул-қулуб. (Қалбга махбуб ҳикматлар ва ҳикоятлар). Ҳозирги ўзбек тилига таъдил. Т.: Sano-standart, 2018. -189 б
3. Алишер Навоийнинг оила ва никоҳга доир ҳикматлари (“Махбуб ул-қулуб” (Кўнгилларнинг севгани) асари мисолида) Турсунов Бахтиёр Темурович. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари.-2020. -No 1(1).ISSN:2181-1342 (Online)
4. Религиозно-философские аспекты формирования культуры семьи в учениях таджикских мыслителей тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 09.00.14, кандидат наук Махмудова Фотима Ходжиевна
5. <https://scienceproblems.uz/>
6. <https://oz.sputniknews.uz/>